

Dr hab. Agata Małyska, prof. UMCS
Uniwersytet Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie
Centrum Języka i Kultury Polskiej dla Polonii i Cudzoziemców

**Recenzja osiągnięć Pani dr BEATY ŻYWICKIEJ
ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk humanistycznych
w dyscyplinie: językoznawstwo**

I. Przebieg pracy zawodowej

Pani dr Beata Żywicka pracuje jako starszy wykładowca w Instytucie Humanistycznym w Zakładzie Filologii Polskiej w Państwowej Szkole Wschodnioeuropejskiej w Przemyślu. W 1997 roku ukończyła studia magisterskie na kierunku filologia polska na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, a w 2004 roku uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa. Rozprawę doktorską pt. *Zmiany w językowym obrazie wybranych nazw wartości we współczesnej polszczyźnie* napisała pod kierunkiem prof. dra hab. Jerzego Bartmińskiego.

II. Ocena osiągnięć naukowo-badawczych (z wyłączeniem cyklu artykułów stanowiących podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego)

Dorobek naukowy dr Beaty Żywickiej opublikowany po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych (tj. w latach 2005-2019) składa się z:

- 1) monografii autorskiej pt. *Miejsca i wartości. Zmiany w językowym obrazie przestrzeni we współczesnej polszczyźnie* (Lublin 2007),
- 2) 32 artykułów naukowych i raportów publikowanych w czasopismach i tomach zbiorowych,
- 3) 3 współredakcji prac zbiorowych,
- 4) 1 recenzji i 1 sprawozdania.

Czasopisma, w których Habilitantka publikowała prace, nie są indeksowane za pomocą JCR, ani nie są indeksowane w Web of Science.

Zainteresowania naukowe dr Beaty Żywickiej skoncentrowane są zasadniczo wokół jednego pola tematycznego, tj. słownictwa aksjologicznego. Będąc od 2000 r. doktorantką Prof. dra hab. Jerzego Bartmińskiego, wzięła udział w realizacji programu badawczego „Zmiany rozumienia nazw wartości w latach 1990-2000”, którego celem było

zdiagnozowanie wpływu nowej sytuacji społecznej i politycznej powstałej po roku 1989 na językową świadomość młodej generacji Polaków. W 2000 r. B. Żywicka samodzielnie zorganizowała i przeprowadziła badania ankietowe wśród studentów lubelskich uczelni, którzy odpowiadali na pytanie otwarte „Co według ciebie stanowi o istocie prawdziwego X-a?” Następnie zebrany materiał został uporządkowany tematycznie. Każda nazwa wartości została opracowana w formie zwięzłego raportu o objętości 3-5 stron. Udział dr B. Żywickiej w projekcie i zakres prac, które wykonała, zasługuje niewątpliwie na uznanie. Nowatorska metoda zebrania i opracowania danych ankietowych lubelskich językoznawców pracujących we wspomnianym zespole zaowocowała wartościową publikacją ilustrującą modyfikacje znaczeniowe i aksjologiczne, jakie zaszły w semantyce nazw wartości po przemianach ustrojowych w Polsce (por. *Język – Wartości – Polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych* pod redakcją J. Bartmińskiego, Lublin 2006). B. Żywicka opracowała łącznie 14 haseł (w tym 3 hasła wchodzące w skład cyklu) nazywających określone wspólnoty, instytucje, nazwy lokatywne, miejsca-symbole. W 2010 roku zespół po raz trzeci przeprowadził ankiety wśród studentów lubelskich uczelni, a uzyskane wyniki zostały skonfrontowane z wnioskami uzyskanymi w poprzednich badaniach.

Efektom uczestnictwa w pracach zespołu nad językowym obrazem wartości były nie tylko wspomniane raporty z rozumienia nazw wartości. Praca w zespole ukształtowała i ukierunkowała zainteresowania badawcze B. Żywickiej. Zainspirowała ją do podjęcia własnych poszerzonych badań nad wybranymi pojęciami. Jako podstawę przyjęła założenia metodologiczne etnolingwistyki kognitywnej oraz narzędzia badawcze wypracowane przez zespół lubelskich językoznawców. Wyniki badań nad wybranymi pojęciami lokatywnymi (*dom, wieś, miasto, region i kraj*) zostały przedstawione w rozprawie doktorskiej, a następnie w opublikowanej monografii, będącej jej uzupełnioną i rozszerzoną wersją (*Miejsca i wartości. Zmiany w językowym obrazie przestrzeni we współczesnej polszczyźnie*).

W latach 2012-2015 dr B. Żywicka współpracowała z międzynarodowym zespołem badawczym, który realizował grant: „Metody analizy językowego obrazu świata w kontekście badań porównawczych” w ramach konwersatorium naukowego EUROJOS. W wyniku tej współpracy powstały dwie współredagowane przez nią prace zbiorowe: *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów. Dom – 2015, Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych – 2017*. Praca zbiorowa *Wartości w językowo-kulturowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów*, t. 4 – 2018, stanowiła pokłosie konferencji naukowej. Swoje zaangażowanie w powstanie ww. tomów Autorka szacuje odpowiednio na: 40%, 80 %

i 30%. Polegało ono m.in. na opracowaniu koncepcji, weryfikacji tekstów, przygotowaniu bibliografii, wykonaniu ilustracji graficznych, normalizacji wewnętrznej struktury artykułów i tomów jako całości. Omawiane publikacje są obszerne i niewątpliwie B. Żywicka jako współredaktor włożyła ogromny wysiłek w przygotowanie ich do druku.

Z opublikowanych przez dr Beatę Żywicką artykułów po uzyskaniu tytułu doktora na uwagę zasługuje m.in. artykuł poświęcony pojęciom *tolerancji* i *nietolerancji* (*Tolerancja i nietolerancja we współczesnym języku prasy* – 2005). Materiałem do badań Autorka uczyniła teksty prasowe o różnych profilach światopoglądowych. W rezultacie pokazała elementy znaczeniowe obu pojęć, które najmocniej utrwaliły się w świadomości użytkowników języka. Inny artykuł (*Sprawiedliwość w świadomości językowej współczesnej młodzieży polskiej* – 2018) dotyczył kolejnej ważnej nazwy wartości (objętej wcześniej badaniami ankietowymi opracowanymi w raporcie w 2006 r. przez Irinę Lappo). Analizy Autorki pokazują, że respondenci utożsamiają *sprawiedliwość* z *równością*, *bezstronnością*, a jednocześnie nie dostrzegają konfliktu między dwoma wykładnikami semantycznymi: „każdemu po równo”, „każdemu według zasług”. Interesujący jest także artykuł odbiegający tematycznie od najważniejszego pola zainteresowań Habilitantki: *‘Bo to się teraz zrobiło modne’, czyli o zachowaniach językowych współczesnej młodzieży na tle potocznej odmiany języka* – 2010. Jest on tematycznie związany z problematyką języka młodego pokolenia, podejmowaną przez Habilitantkę na zajęciach warsztatowych i traktuje o mechanizmach językowych wykorzystywanych do tworzenia ekspresywnego słownictwa młodzieżowego.

Uważna lektura powyższych prac prowadzi do wniosku, że dr B. Żywicka jest skrupulatnym badaczem, umiejącym prowadzić drobiazgowo analizy. Ponadto potrafi dostrzec wiele zjawisk wartych zbadania i opisanie. To dorobek istotny z uwagi na zastosowaną spójną koncepcję badawczą, przeprowadzone analizy i wyciągnięte wnioski.

III. Ocena osiągnięcia naukowego wymienionego w Art. 16 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach w zakresie sztuki (Dz.U. Nr 65, poz 595, z późn. zm.) (znowelizowanej w 2011 r.) ORAZ Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego

Podstawą ubiegania się dr Beaty Żywickiej o nadanie stopnia doktora habilitowanego jest cykl artykułów naukowych zatytułowany „Semantyka nazw wartości kolektywnych w świetle badań ankietowych (wybrane zagadnienia)”. Cykl obejmuje 11 artykułów (w tym jeden artykuł współautorski: *O badaniach ankietowych nazw wartości we współczesnym języku*

polskim). Tematycznie związany z cyklem jest jeszcze jeden artykuł opublikowany przez Habilitantkę już po zgłoszeniu wniosku o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego do Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów: *Językowo-kulturowy obraz ludu we współczesnej polszczyźnie z perspektywy młodej społeczności akademickiej*, który można włączyć do oceny osiągnięć.

Przedmiotem zainteresowania Autorki są cztery pojęcia, które odegrały ważną rolę w kształtowaniu się nowej postkomunistycznej rzeczywistości społeczno-polityczno-kulturowej, tj. *społeczeństwo, naród, lud* oraz *państwo*. Wszystkie należą do grupy tzw. „nośników wartości”, które nazywają określone wspólnoty lub instytucje, a w ich strukturę semantyczną wpisana jest wspólnotowość, spójność i jedność. Wybrane do badań pojęcia nie wyczerpują listy wszystkich nazw wspólnot (por. autoreferat s. 14-15), jednakże wybór Autorki jest jak najbardziej zasadny. Jak pokazują Jej dociekania, pomiędzy tymi czterema pojęciami występują szczególnie wyraźne korelacje semantyczne. Oceniając wagę podjętej problematyki badawczej, należy wyraźnie podkreślić, że wybór jest trafny, a całościowe opracowanie wybranych pojęć aksjologicznych według określonej metodologii badań jest wystarczającą podstawą do publikacji naukowej o randze rozprawy habilitacyjnej.

Założenia metodologiczne przyjęte przez dr B. Żywicką i opisane w autoreferacie są jasne i klarowne. Po pierwsze, świadomie przyjęła szerokie rozumienie nazw wartości jako tego, „co w świetle języka i kultury ludzie przyjmują za cenne” i w konsekwencji za wartości uznała także nazwy wspólnot, instytucji, miejsc i nazwy przedmiotów identyfikowanych jako symbole (w przeciwieństwie do wąskiego ujęcia wartości J. Puzyniny jako tego, co dobre lub złe). Po drugie, nawiązała do koncepcji językowego obrazu świata. Przyjęła jego rozumienie wypracowane przez przedstawicieli lubelskiej szkoły językoznawczej: J. Bartmińskiego, A. Pajdzińskiej i R. Tokarskiego. Za wymienionymi badaczami uznała, że język nie tylko interpretuje rzeczywistość, lecz także ustala pewne społecznie przyjęte wartości, utrwała relacje między człowiekiem, kulturą i społeczeństwem. Po trzecie, badając semantykę nazw wartości skorzystała z założeń definicji kognitywnej, która ma charakter otwarty i za główny cel przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania. Po czwarte, zastosowała innowacyjną, wypracowaną przez zespół metodę badawczą, zgodnie z którą rekonstrukcja struktury kognitywnej obrazu wybranych pojęć aksjologicznych odbywa się na podstawie trzech typów źródeł: systemowych – zebranych ze słowników (S), ankietowych – opracowanych na podstawie ankiety przeprowadzonych wśród studentów lubelskich uczelni państwowych (A) oraz tekstowych – wyekscerpowanych z

gazet, dzienników oraz Narodowego Korpusu Języka Polskiego (T). Dzięki takiej perspektywie badawczej Habilitantka podjęła zadanie zrekonstruowania obrazu wartości przestrzennych, pokazania silnych i słabych konotacji wyodrębnionych cech oraz ich wewnętrznej struktury znaczeniowej. Zastosowała sprawdzone narzędzia badawcze wypracowane przez zespół, w którego pracach dr Beata Żywicka aktywnie uczestniczyła (w 2000 i 2010 roku). Prowadzone przez zespół badania stanowią realizację zakrojonego na szeroką skalę projektu, którego rezultatem są opracowania naukowe, m.in. *Słownik stereotypów i symboli ludowych*, *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów* oraz tomy zbiorowe i wiele opracowań cząstkowych. Należy podkreślić, że posiadanie spójnej koncepcji i narzędzi badawczych umożliwia pełne spojrzenie na funkcjonowanie pojęć aksjologicznych wybranych do analizy przez Habilitantkę.

W recenzowanych artykułach Habilitantka – jak deklaruje w autoreferacie – stara się odpowiedzieć na kilka pytań. Dowodzą one, że Habilitantka stawia sobie szerszy cel, niż ujmuje to w tytule cyklu (wykracza poza badania ankietowe):

- jakie możliwości badawcze daje ankieta otwarta?
- czym są wartości i w jaki sposób są wpisane w językowy obraz świata?
- co daje wykorzystanie w opisach semantycznych nazw wartości danych systemowych i tekstowych?
- czy połączenie tradycyjnej analizy jakościowej z analizą ilościową pozwala uchwycić rzeczywiste zmiany w semantyce nazw wartości? (autoreferat, s. 6-7).

Artykułem wprowadzającym do konkretnych badań praktycznych jest współautorska publikacja: *O badaniach ankietowych nazw wartości we współczesnym języku polskim* (współautorstwo Małgorzaty Brzozowskiej). Dr Beata Żywicka szacuje swój wkład w wyznaczenie hipotez badawczych, ich weryfikacji, przygotowania części wstępnej oraz opracowania wniosków końcowych na 50%. W artykule tym Autorki dokonują zwięzłego przeglądu badań ankietowych wartości w literaturze naukowej (stanowisko W. Pisarka, M. Fleischera, M. Karwatowskiej), referują stan badań nad polskim słownictwem aksjologicznym w ramach projektu ASA (ankiety słownika aksjologicznego), następnie przypominają wyniki ankiet przeprowadzonych w 1990 r. i 2000 r., a w ostatniej części artykułu pokazują przebieg i stan prac nad ankietami przeprowadzonymi po raz trzeci w 2010 roku. Obie Autorki wykonały żmudną i czasochłonną pracę, polegającą na wpisaniu wyników ankiet dotyczących 100 haseł do specjalnie przygotowanej przez Wojciecha Rusinka bazy danych w programie MS Excel 2010. Można w artykule znaleźć potwierdzenie założenia, że ankieta otwarta (mimo jej ograniczeń) jest cennym sposobem zbierania danych na temat

funkcjonowania pojęć aksjologicznych. Przyznać należy także rację Autorce, że uwzględnianie tych samych parametrów w poszczególnych ankietach jest wartościowym założeniem metodologicznym, które pozwala na uchwycenie zmian znaczenia wartości. W artykułach i raportach wchodzących w skład cyklu zajęła się omówieniem funkcjonowania wybranych pojęć (*społeczeństwo, naród, lud, państwo*) z uwzględnieniem badań systemowych, ankietowych i tekstowych.

Artykuły są wartościowe poznawczo, opracowane starannie i sumiennie, zawierają spójne omówienie funkcjonowania pojęć, opis zmian w ich rozumieniu, a także charakterystykę profili w dyskursie publicystycznym po roku 1989. We wszystkich artykułach partie poświęcone badaniom ankietowym są najlepiej opracowane. Rozważania wzbogacone są o wykresy ilustrujące wskaźniki stereotypizacji, zestawienie cech przypisywanych „prawdziwemu” X-owi. Pokazują też drobiazgową pracę w dokumentowaniu poświadczeń językowych. Habilitantka każdorazowo wyciąga cenne wnioski, np. *społeczeństwo* nie może być utożsamiane ze *społecznością* jak czynią to źródła leksykograficzne, zaś odtworzenie obrazu społeczeństwa nie jest możliwe bez uwzględnienia koncepcji społeczeństwa obywatelskiego.

Jako recenzenta nie przekonuje mnie przyjęcie *a priori* istnienia określonych typów dyskursów ideologicznych (d. prawicowy, katolicko-kościelny, liberalno-demokratyczny, lewicowy, feministyczny). Każdy badacz ma oczywiście prawo wyboru, jednakże brak tu uzasadnienia tej decyzji, czy też odwołania się do innych propozycji typologicznych, np. J. Bralczyka, K. Ożoga, K. Mosiołek-Kłosińskiej. Ponadto, Habilitantka wymiennie używa terminów dyskurs publiczny, dyskurs publicystyczny i dyskurs ideologiczny. Opiera się na ich ogólnym rozumieniu, a wyodrębnione dyskursy opisuje bez charakterystyki ich wewnętrznej złożoności czy też ewolucji.

Podsumowując, teoretyczne podstawy (przedstawione zwięźle w każdym artykule) i metodologia badań są dobrze opracowane. W części praktycznej prezentowane przez Habilitantkę wyniki badań – mimo pewnych dysproporcji w analizach poszczególnych pojęć aksjologicznych – przynoszą wystarczające informacje na temat ich funkcjonowania i zmian. Stwierdzam, że przedstawiony do oceny cykl spełnia wymagania stawiane głównemu osiągnięciu w postępowaniu o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego.

IV. Ocena innej aktywności badawczej i współpracy międzynarodowej Habilitantki

Habilitantka bierze aktywny udział w międzynarodowych i krajowych konferencjach naukowych. W okresie po uzyskaniu tytułu doktora wygłosiła 16 referatów, z których większość została opublikowana. Aktywnie uczestniczy w zakrojonych na szeroką skalę projektach, których rezultatem są ważne opracowania naukowe. Pełni w nich także różne funkcje, np. głównego sekretarza w międzynarodowym konwersatorium naukowym EUROJOS, koordynatora międzynarodowych zespołów badawczych. W bieżącym roku planuje przeprowadzić kolejną czwartą serię badań ankietowych sygnowanych jako ASA 2020 wśród studentów lubelskich uczelni publicznych, dotyczących rozumienia 100 wybranych nazw wartości.

V. Ocena działalności dydaktycznej, popularyzatorskiej i organizacyjnej Habilitantki

Habilitantka prowadzi różnorodne zajęcia dydaktyczne (wykłady, ćwiczenia, konwersatoria i warsztaty) na kierunku filologia polska w PWSW w Przemyślu. Dzieli się swoją wiedzą ze studentami z zakresu gramatyki historycznej języka polskiego, gramatyki współczesnej, a także stylistyki, tekstologii, językoznawstwa. Wśród wykładanych przedmiotów są także zajęcia poświęcone różnorodnym aspektom funkcjonowania współczesnej polszczyzny (np. moda językowa, język Internetu). Wypromowała 72 prace licencjackie, a 15 zaopiniowała jako recenzent. W okresie wakacyjnym prowadzi zajęcia z języka polskiego dla obcokrajowców w ramach Międzynarodowej Szkoły Letniej Kultury i Języka Polskiego organizowanej przez PWSW.

Pani dr B. Żywicka może także pochwalić się dużą aktywnością w zakresie popularyzowania wiedzy o języku polskim. Od 2009 roku przygotowuje i prowadzi dyktando „Mistrz polskiej ortografii”, skierowane do dzieci i młodzieży, organizuje konkursy, quizy językowe oraz warsztaty promujące kulturę żywego słowa. Na Dniach otwartych PWSW wygłasza wykłady i prowadzi warsztaty językowe.

Od 2017 roku pełni funkcję przewodniczącej Instytutowej Komisji do Spraw Jakości Kształcenia, jest członkiem Rady Programowej w Instytucie Humanistycznym, opracowała także nowe programy studiów.

VI. Konkluzja

Dr B. Żywicka jest z pewnością zaangażowanym w swoją pracę dydaktykiem i badaczem, skrupulatnie zbierającym poświadczenia językowe na temat nazw wartości. Jej działalność naukowa od 2000 roku koncentruje się na jednym obszarze badań, któremu podporządkowana jest praktycznie cała aktywność naukowa (np. konferencje, udział w projektach badawczych poświęconych tej problematyce, redagowanie tomów zbiorowych, artykuły naukowe). Przedstawiony do oceny cykl składa się z 11 artykułów, które można uznać za nowatorskie opracowania i oryginalny wkład w wiedzę zakresu językoznawstwa. To dorobek, w którym przyjęta jest spójna metodologia i trafnie dobrane narzędzia badawcze, a składające się nań artykuły tworzą dopełniający się cykl.

Biorąc pod uwagę powyższe, stwierdzam, że cykl spełnia w wystarczającym stopniu ustawowe wymagania konieczne do uzyskania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo. Wyrażam pozytywną opinię w sprawie nadania Pani dr Beacie Żywickiej stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych w dyscyplinie: językoznawstwo.

Agata Motylska
Dublin, 23.05.2020r.